

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)**1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?**

-

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

-

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)**2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?**

-

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

-

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7)**3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?**

-

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

-

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja veloitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa

sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

-

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

-

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

Opintotuki on tarkoitettu nykyisen lain mukaisesti pelkästään tutkintoon johtavaan koulutukseen. Näin ollen se ei sovellu kovinkaan hyvin jatkuvaan oppimiseen työuran eri vaiheissa. Työelämästä tai työttömyysetuudelta ei useinkaan ole taloudellisesti kannattavaa siirtyä tasoltaan heikommalle opintotuella. Koska opintotuen taso eikä tarkoitus vastaa jatkuvan oppimisen tarpeita, tulee jatkuvaan oppimiseen kuuluvaa opiskelua tukea muilla tavoin.

Aikuisopintotukijärjestelmää tulisi muokata vastaamaan paremmin tarpeita, niin, että tuen avulla voisi tosiasiallisesti opiskella ja lisätä työelämän tarpeiden sekä jatkuvan oppimisen mukaista osaamista.

Jatkuva oppiminen tulisi olla mahdollista myös sivutoimisesti opiskelemalla. Mahdollisuus oman osaamisen kehittämiseen kouluttautumalla esim. työttömänä ollessa nostaisi osaamistasoa. Yliopistoissa on mahdollista opiskella mm. avoimen yliopiston kautta ja tulevaisuudessa pieniä osaamiskokonaisuuksia (micro credentials).

Perustutkinto-opiskelijoiden on otettava opintolainaa opintojen kustantamiseen, jollei ole muita tuloja. Myös lainan lisäksi voi olla tarpeen hankkia lisätuloja opiskelun ohella työskentelemällä. Opiskelijat ovat ainoa ryhmä, joita veloitetaan velanottoon elinkustannusten huolehtimiseksi ja opintolainakanta on kasvanut voimakkaasti. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla elinkustannukset ovat niin korkeat, että opiskelijoiden on lähes välttämätöntä käydä opintojen ohessa työssä rahoittaakseen asumis- ja elinkustannukset. Nykyinen opintotuki on sekä tasoltaan matala että kestoltaan niukka päätoimisen opiskelun tukemiseen.

Opintotuen tuloarvoja on korotettu vuosille 2022 ja 2023 ja näiden korotusten vaikutukset olisi syytä arvioida ennen tuloarvojen uusia muutoksia.

Lisäksi on syytä huomioida, että korkeakouluopiskelijoista perheellisiä on 20 prosenttia ja heidän toimeentulonsa on usein hyvin niukkaa verrattuna muihin perheellisiin.

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

Sosiaaliturvan kokonaisuus voi näyttäytyä opiskelijoille ja nuorille erityisen monimutkaisena, sillä he siirtyvät usein etuudelta toiselle opiskelua aloittaessa ja valmistuessa tai elämäntilanteen muuten muuttuessa. Opiskelijoiden käyttämiä etuuksia ovat muun muassa opintotuki, asumistuki, perhepäivärahat, sairauspäiväraha, työttömyysetuudet ja toimeentulotuki. Etuuksien välinen siirtymä tulisi tehdä mahdollisimman sujuvaksi ja välttää loukkujen ja tarpeettomien takaisinperimisten syntymistä.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

Opintotuen kokonaisuudistuksen käynnistäminen lienee perusteltua ja tarpeellista. Järjestelmään vuosien varrella useaan eri otteeseen lisätyt elementit tekevät siitä monimutkaisen ja kokonaisuudesta sekavan. Kokonaisuudistusta tehdessä on syytä huomioida, että opiskelijat kohtaavat myös normaaleja poikkeavia haastavia tilanteita (esim. sairastumiset, pysyvät opintoja hidastava olosuhteet/terveydentila, perheelliset opiskelijat jne). Opintotukijärjestelmän on toimittava erilaisissa elämäntilanteissa yhteen myös muun sosiaaliturvajärjestelmän kanssa. Mahdollisesti opintotuki voisi tulevaisuudessa olla osa laajempaa sosiaaliturvauudistusta erillisen uudistamisen sijaan.

Asetettu tavoite että ”opintotukijärjestelmä tukee opiskeluajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua.” on hyvä, mutta käytännössä on kuitenkin haastavaa sovittaa yhteen sen eri näkökulmia, esimerkiksi tasapainoilla opintotuen koulutus- ja sosiaalipoliittisten ulottuvuuksien kanssa. Esimerkiksi tavoiteajassa valmistumista tukeva elementti ei välttämättä ole omiaan lisäämään opiskelijan hyvinvointia.

Opintotuen pitäisi olla tasoltaan riittävä ja mahdollistaa asuminen opiskelupaikkakunnalla. Asumistuki on olennainen osa opiskelijan toimeentuloturva. Opintotuella tulee voida kustantaa eläminen ja hyvinvointi. Työnteolla on mahdollisuus täydentää toimeentuloaan, mutta taloudellisista syistä pakotettu työnteko voi olla hidaste opinnoissa etenemiselle. Täysipäiväisen opiskelun ohella tehtävä työ voi myös vaikuttaa haitallisesti opiskelijan jaksamiseen ja vähentää tarvittavia lepoaikoja.

Opintotuen tulee kannustaa valmistumiseen ja mahdollistaa täysipäiväinen opiskelu. Tukikuukausien määrä ja kannustimet on mitoitettava tämän tavoitteen mukaisesti.

Opintotukeen ei liity juurikaan opiskelukyvyn heikkenemiseen liittyvää joustoa. Opintotuki on tarkoitettu päätoimiseen opiskeluun. Jos opiskelija ei pysty täyttämään opintotuen asettamaa opintopistevaatimusta lukuvuoden aikana, hän joutuu jättämään lukuvuoden tukikuukausia nostamatta tai palauttamaan ne takaisin. Kela voi opintopistevalvonnassaan joustaa opintotukeen liittyvästä opintopistevaatimuksesta, mutta siinä harkinta on aina tapauskohtaista. Opiskelukyvyyttömyyden aiheuttaman opintojen viivästyminen sisältyy aina toimeentulon kannalta merkittävää epävarmuutta. Nykyistä etuusjärjestelmää tulisi kehittää, jotta korkeakouluopiskelijoiden työ- ja opiskelukyvyn tukemista voidaan huomioida paremmin.

Lisäksi on huomioitava että kaikki Suomessa opiskelevat korkeakouluopiskelijat eivät ole oikeutettuja opintolainaan, sillä täällä sen saaminen edellyttää oikeutta opintorahaan. Suomeen opiskelemaan muuttavat (erityisesti EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevat) kansainväliset opiskelijat eivät useimmiten saa opintotukea Suomesta, eikä yksityistä opintolainamarkkinaa ole. Iso osa kansainvälisistä opiskelijoista kustantaa elämistään lainalla, jota he ottavat lähtömaasta tai kansainvälisiltä rahoittajilta.

Suomella on pula korkeakoulutetuista osaajista ja ikääntyvä väestö, joten tavoitteeksi on asetettu kansainvälisten opiskelijoiden määrän kolminkertaistaminen ja tänne työllistyvien osuuden nostaminen 75 prosenttiin 2030 mennessä, lisäksi hallitusneuvotteluissa keskustellaan lukuvuosimaksujen merkittävästä korotuksesta lähivuosina.

Osaajapula ei ole ainoastaan suomalainen ilmiö, vaan myös moni muu maa on asettanut tavoitteekseen kansainvälisten opiskelijoiden houkuttelun ja kilpailemme opiskelijoista. Liikkuvuuden kasvuun liittyy aivovuoto: merkittävä osa Suomessa tutkinnon tekevästä ulkomaalaisista palaa lähtömaahansa tai jatkaa kolmanteen maahan. Jo nyt osasta lähtömaita otetut lainat tulevat edullisemmiksi, kun valmistunut palaa kotiin eikä jää opiskelumaahan. Suomesta löytyvä osaamista vastaava korkeapalkkainen työ itselle ja mahdolliselle puolisolle voi käytännössä kompensoida heikkomat lainaehdot tänne jäädessä.

OKM:ssä pohditaan mahdollisuutta kansainvälisten opiskelijoiden palkitsemiseen Suomeen työskentelemään jäämisestä suoralla tuella tai verovähennysoikeudella. Erilaisia kannusteita harkitessa kannattaisi samalla tarkastella esimerkkejä (mm. Eurooppalaiset kilpailijamaat, Kanada) ulkomaalaisille opiskelijoille saatavissa olevista opintolainoista sekä niiden kannustimista maahan opiskelemaan hakeutumiseen (kolminkertaistamisen tavoite) ja maahan jäämiseen (75 % tavoite) sekä pohtia Suomen asemoitumista kansainvälisessä kilpailussa.

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15) 6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

-

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

-

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

-

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämiseksi? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

-

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämiseksi?

-

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

-

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seuranta- ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

-

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessaA) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

-

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämiseksi?

-

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokratialoukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27)10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

-

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämiseksi?

-

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja

sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

-

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittääA) etuuksien ehtojen osalta?B) toimeenpanon osalta?

-

13. Ehdotusten priorisointi13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

-

14. Julkisen talouden kestävyys14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

-

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä aluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?

-

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

-

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Sosiaaliturvajärjestelmällä on olennainen rooli kouluttautumisen mahdollistamisessa eri elämäntilanteissa. Tutkinto-opiskelijoiden opintotuen lisäksi kasvava jatkuvan osaamistason noston ja jatkuvan oppimisen tarve tulee huomioida tarkoituksenmukaisesti tukijärjestelmässä.

Ajalin Elina

Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry - Jani Kykkänen, korkeakoulu- ja tiedepolitiikan asiantuntija